

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Безкровний Є.А.

аспірант,

Національна академія прокуратури України

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИРОДИ ПОНЯТТЯ ЗВЕРНЕННЯ ТА ЙОГО ОСНОВНИХ СКЛАДОВИХ

Конституційні права людини в Україні – це важливий суспільний та правовий інститут, який є необхідним елементом для існування правової держави.

У зв'язку з цим слушним є висновок науковця Авер'янова В.В., що природні та невід'ємні права людини складають основу «стимулювань та противаг» у державі [1].

Проблеми, пов'язані з реалізацією прав людини, завжди привертали увагу науковців, правознавців, державних діячів. При цьому право особи на звернення є діючим та ефективним інструментом реалізації всіх її конституційних прав та свобод.

Підняття в Україні на конституційний рівень права громадян на звернення свідчить, що воно є важливим інструментом функціонування демократичного суспільства, посилює відповідні обов'язки органів державної влади і місцевого самоврядування та їх посадових осіб.

Водночас звернення є надзвичайно вагомим засобом забезпечення законності діяльності державних органів та їх посадових осіб у здійсненні прав, свобод і законних інтересів громадян.

Інститут звернення відіграє суттєву роль в житті суспільства та держави. Громадяни постійно звертаються до різноманітних державних органів і їх посадових осіб для вирішення конкретних питань, що пов'язані з реалізацією й захистом наданих їм прав, свобод та законних інтересів. Тому механізм взаємодії державних органів та громадян потребує чіткого законодавчого врегулювання. Це являє собою запоруку правової захищеності громадян, з одного боку, і належного функціонування усіх ланок органів державної влади – з іншого [2, с. 3-4].

Правовою основою для існування інституту звернення у нашій державі є Конституція України, яка статтею 40 встановлює право усіх направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що

зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Закон України від 2 жовтня 1996 р. «Про звернення громадян» у статті 3 закріплює, що під зверненнями громадян слід розуміти викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги.

Юридична енциклопедія Топорніна Б.Н. розкриває термін «звернення», як конституційне право громадянина звертатися особисто, а також направляти індивідуальні та колективні звернення до державних органів та органів місцевого самоврядування. Це одна із форм участі громадян в управлінні, у вирішенні державних і громадських справ, засіб захисту прав і свобод громадян, що є однією з організаційно-правових гарантій їх охорони. Звернення розрізняються за юридичною природою і спричиняють різні правові наслідки [3, с. 640-641].

Юридичний енциклопедичний словник Сухарева А.Я. не містить терміну «звернення», а розкриває поняття його складових – заяви, як звернення особи (або декількох осіб) в установу або до посадової особи, не пов'язане, на відміну від скарги, з порушенням прав і законних інтересів громадянина, і яке не має у зв'язку з цим вимоги про усунення таких порушень. Заява подається з метою реалізації права або законного інтересу громадянина та для того, щоб повідомити про ті або інші недоліки в роботі підприємств, установ, організацій, а в ряді випадків – і внести свої пропозиції стосовно усунення цих недоліків і покращення роботи. Водночас, скарга – це звернення в державний, суспільний орган або до їх посадових осіб з приводу порушених прав і захищених законом інтересів конкретної особи (громадянина, суспільної організації, підприємства і т.п.) [4, с. 415].

У конституційному праві країн Західної Європи замість терміну «звернення» є розповсюдженим використання терміну «петиція» (petitio), що з латинської перекладається як шукання, вимога, прохання.

Тихомирова Л.В. стверджує, що петиція – це колективне прохання, надане в письмовому вигляді в органи державної влади, як правило, вищої інстанції [5, с. 320].

Згідно із словником Брокгауза Ф.А., Ефрона І.А., петиція є один із засобів, встановлених конституційним правом для досягнення будь-яких заходів з боку державної влади. У країнах Західної Європи цей термін вживається у більш широкому сенсі: ним позначається будь-яке прохання, вимога, подана особою або багатьма особами до органу державної влади [6].

Серед науковців поняття звернення не є однозначним, так, Оніщук М.В. вважає, що право на звернення є невід'ємним та невіддільним від особи правом відстоювати свої права та охоронювані законом інтереси [7, с. 416].

В свою чергу Тарануха В.П. наполягає на тому, що термін «звернення громадян» має збірний характер. Однак це не означає, що під зверненням розуміють тільки пропозицію, заяву чи скаргу. Звернення за своїм змістом ширше цих понять і може включати в себе і звичайну інформацію, що не відноситься до пропозицій, заяв чи скарг [8, с. 3-4].

Цікавим є висловлювання дослідника Широбокова С.А., згідно з яким звернення – це волевиявлення індивіда, що виражається у конкретних діях, мають письмову або усну форму, відповідну правилам, закріпленим у нормативно-правових актах, що направляються в органи держави або органи місцевого самоврядування у випадках, необхідних для того, щоб реалізувати, надати, захистити або відновити права і свободи [9].

Для більш повного визначення терміну звернення громадян є необхідним визначити ознаки даного поняття. Науковець Шаптала Н.К. виділяє ряд загальних ознак конституційних прав і свобод людини і громадянина, таких як верховенство права, пряма дія, гарантований захист, базування на конституційних принципах рівності для кожного, не-можливість обмеження чи скасування [10].

Але досліджуючи дане питання, є необхідним виділити певні специфічні ознаки права на звернення. Так однією з даних ознак права особи на звернення є вираження думки громадянського суспільства щодо діяльності органів державної влади. Інститут звернень, будучи одним із способів свободи вираження думок, при розгляді конкретного питання може висвітлювати позицію суспільства щодо певних недоліків діяльності органів, владних повноважень в цілому.

Також специфічною ознакою даного права є колективність авторів звернення. Так особа може реалізувати свої правомочності самостійно або об'єднавшись з іншими суб'єктами у колективне утворення.

Як зазначає науковець Липачова Л.П., право на звернення є універсальним інструментом, оскільки дає можливість особі відстоювати інші суб'єктивні права та інтереси [11, с. 171], що також виступає особливою ознакою досліджуваного права.

Важливою ознакою інституту звернення є наявність правовідносин між громадянином та органом публічної влади, що виникають у зв'язку зі здійсненням виконавчо-розпорядчих функцій органами виконавчої влади у межах своєї компетенції. При зверненні особи до органу державної влади виникає правовий зв'язок із взаємними правами та обов'язками. Так орган владних повноважень зобов'язаний вчинити певні дії правового характеру, а саме: прийняття, реєстрація, розгляд та надання відповіді на звернення в установлені законом строки і порядку. А заявник, в свою чергу, повинен дотримуватися вимог до звернення, передбачених статтею 5 Закону України «Про звернення громадян».

Як висновок можна зазначити, що визначення поняття звернення серед науковців не є однозначним, але у той же час загально визначено, що інститут звернення є невід'ємним складником правової держави.

Українське законодавство та теоретичні напрацювання вітчизняних і зарубіжних науковців свідчать про те, що звернення є певним посланням індивіда або групи осіб, у письмовій чи усній формі, до передбаченого законом суб'єкта, спрямоване на виникнення певних наслідків правового характеру.

Список використаних джерел:

1. Авер'янов В.В. Права людини у сфері виконавчої влади: адміністративно правове-забезпечення реалізації захисту Наукове вид. За ред. Авер'янова В. В. К : НВП «вид «Наукова думка» НАН України, 2007 587 с.
2. Тищенко Н.М. Адміністративно-процесуальний статус громадянина України: проблеми теорії и пути совершенствования. – Харьков: Право, 1998. – 266 с.
3. Юридическая энциклопедия / Отв. ред. Б.Н. Топорнин. – М.: Юристь, 2001. – 127 2 с.
4. Сухарев А. Я.; Юридический энциклопедический словарь; ред.кол.: М.М. Богуславський, М.И. Козырь, Миньковский. М.: 1984 415 с.
5. Тихомирова Л.В., Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия /Под ред. М.Ю. Тихомирова. – М.: 1997, – 526 с.
6. Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона. – С.-Пб.: Брокгауз-Ефрон. 1890–1907. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/contents.nsf/brokgauz_efron/
7. Оніщук М.В. «Коментар закону України « Про звернення громадян» Законодавство. Судова практика за ред. . М.В. Оніщук К.: Юрінком Інтер 2009. 416
8. Тарануха В.П., Звернення громадян як засіб забезпечення законності в діяльності місцевих органів виконавчої влади // дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Київ – 2003 р. – 231 с.
9. Широбоков С.А. Конституционное право человека и гражданина на обращения: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Екатеринбург, 1999.
10. Шаптала Н.К.:Конституційне право України – Запоріжжя : Дике Поле, 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1584072046851/pravo/konstitutsiyne_pravo_ukrayini_-_shaptala_nk
11. Липачова Л.П., Реалізація Конституційного права людини та громадянина на звернення за захистом своїх прав і свобод до Європейського суду з прав людини. // дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Дніпропетровськ – 2002 р. – 191 с.